

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ****PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR TRAINING FUTURE TEACHERS
OF FINE ARTS TO WORK IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Статтю присвячено дослідженню педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти. Розглянуто змістове наповнення поняття «умова» у варіативних психолого-педагогічних розвідках вітчизняних авторів. Представлено авторське бачення феномена «педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних закладах освіти», які розуміємо як монолітний ансамбль зі спеціально створених у межах освітнього процесу об'єктивних заходів, що скерований на мотивацію та цілеспрямовану підготовку здобувачів до подальшої професійної реалізації у позашкільних закладах освіти та який підвищує рівень сформованості компонентів їх готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності в означених інституціях. Презентований комплекс із чотирьох педагогічних умов, які спрямовані на мотивацію студентів до подальшої художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти художнього профілю навчання, а також підвищення рівня сформованості показників готовності до означеної трудової діяльності. До них належать: формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти; збагачення змісту освітніх компонентів тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача позашкільника; забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності; формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника. Так, перша педагогічна умова покликана сформувати особистісну потребу та позитивну мотивацію здобувачів до подальшої художньо-педагогічної діяльності, що забезпечується систематичним підтриманням їх інтересу до професії викладача, спонуканням до оволодіння педагогічною майстерністю тощо. Друга педагогічна умова спрямована на апгрейдинг змістового наповнення освітніх компонентів для ґрунтовного розуміння студентами сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання. Третя педагогічна умова передбачає переформатування тематичного наповнення педагогічної практики та її скерування на позашкільля. Четверта педагогічна умова обумовлена необхідністю формування у студентів якостей, які забезпечать їх спроможність провадити художньо-педагогічну діяльність.

Ключові слова: педагогічні умови, майбутні викладачі-художники, позашкільний заклад освіти.

The article is devoted to the study of pedagogical conditions for training future teachers of fine arts to work in extracurricular educational institutions. The content of the concept of «condition» in the variational psychological and pedagogical explorations of domestic authors is considered. The author's vision of the phenomenon of «pedagogical conditions for preparing future fine arts teachers for work in out-of-school educational institutions» is presented. These conditions are understood as a monolithic ensemble of objectively designed measures within the educational process, aimed at motivating and purposefully preparing students for their future professional implementation in out-of-school educational institutions. They also contribute to enhancing the formation of components of their readiness for carrying out artistic and pedagogical activities in the mentioned institutions. A complex of four pedagogical conditions is presented, which are aimed at motivating students to further artistic and pedagogical activity in extracurricular educational institutions of the artistic profile of study, as well as increasing the level of formation of indicators of readiness for the specified labor activity. These include: the development of positive motivation and a personal need in future visual arts teachers for artistic and pedagogical activity in out-of-school educational institutions; the enrichment of educational content with topics aimed at a deep understanding of the essence of out-of-school education in the field of art and the professional functions of an out-of-school teacher; ensuring the closest possible alignment of the content of pedagogical practice with future professional activities; the formation of a quasi-professional subjective position and an individual working style of the future visual arts teacher. Thus, the first pedagogical condition is aimed at developing a personal need and positive motivation in students for future artistic and pedagogical activity, which is ensured through the systematic maintenance of their interest in the teaching profession and encouragement to master pedagogical skills, among other things. The second pedagogical condition focuses on upgrading the content of educational components to provide students with a deep understanding of the essence of out-of-school education in the field of art. The third pedagogical condition involves reformatting the thematic content of pedagogical practice and directing it towards out-of-school education. The fourth pedagogical condition is determined by the need to develop in students the qualities that will enable them to carry out artistic and pedagogical activities.

Key words: pedagogical conditions, future teachers-artists, after-school educational institution.

УДК 37.018.43:75:372.880.46
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.16>

Гамолін П.В.,
аспірант кафедри психології
та педагогіки
Університету імені Альфреда Нобеля

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Вітчизняна система освіти, яка сьогодні характеризується активним реформуванням та переосмисленням значення позашкільної освіти, як її складової ланки, потребує нових підходів до фахової підготовки педагогічних кадрів, які будуть спроможними забезпечити потреби та запити підростаючого покоління. У цьому контексті актуальним є підготовка фахівців у царині образотворчого мистецтва, здатних розкривати та реалізовувати творчий потенціал юнацтва в умовах позашкільля, яке сьогодні вимагає від педагога не лише наявності ґрунтовних фахових едукативних компетентностей, але й гнучкості мислення, здатності до самоосвіти, мобільності, ефективної комунікації тощо. Разом із цим, сьогодні спостерігається певний дисонанс між потребами позашкільної сфери та наявними підходами у ЗВО до професійної підготовки майбутніх фахівців, що ускладнює подальшу адаптацію молодих спеціалістів до реальних умов праці. Відтак, ця теза і обумовлює увиразнення, обґрунтування та практичну реалізацію комплексу педагогічних умов, які забезпечать спроможність майбутнього фахівця виконувати покладені на нього обов'язки у середовищі позашкільля на високому, професійному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки майбутніх фахівців у мистецькій сфері доволі широко репрезентовано у варіативних науково-педагогічних розвідках, де розкриті різні його аспекти. Так, концептуальні засади мистецької освіти, у тому числі, – питання щодо інтеграції мистецтва в освітній процес та шляхи розвитку творчого потенціалу особистості знаходимо у доробках Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, О. Рудницької та ін. У розвідках Н. Йосипенко, О. Рогової О. Щолокової окреслюється проблематика професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін, та акцентується увага на формуванні у них фахової едукативної компетентності, розвитку художньо-естетичних умінь, взаємозв'язку теоретичної та практичної складових тощо. Варіативні аспекти трудової діяльності педагогів у сфері позашкільля висвітлюються у працях І. Беха, Н. Побірченко, Л. Хоружої, які наголошують на важливості формування мотивації до художньої творчості, забезпеченні варіативності змісту освіти у системі позашкільля тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, попри наявність численних напрацювань у царині художньо-педагогічної освіти, на наш погляд, недостатньо розкритою є проблема щодо розробки педагогічних умов, які, при їх комплексному впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти, сприятимуть спроможності майбутніх викладачів

образотворчого мистецтва виконувати покладені на них трудові функції у позашкільних закладах освіти мистецького профілю навчання, які сьогодні вимагають від педагогів гнучкості, інноваційності, професійної мобільності тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у презентації та обґрунтуванні комплексу педагогічних умов, які сприятимуть ефективній та результативній підготовці майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. З'ясування змістового наповнення конструкту «педагогічні умови», яке має варіативні інтерпретації у різних науково-педагогічних дослідженнях, стало першим етапом перед увиразненням та презентацією комплексу педагогічних умов підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти. Окреслимо деякі з них.

Так, комплексно досліджуючи особистісно орієнтоване виховання студентів К. Дубич [3] визначає педагогічні умови як сукупність взаємозалежних та взаємообумовлених заходів, які забезпечують досягнення конкретно поставленої мети. О. Пожидаєва [8] у розвідці, яка розкриває питання педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності визначає їх як певні детермінанти, які забезпечують процес формування знань, умінь та навичок. О. Дурманенко [4] потрактовує педагогічні умови як фактори організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, що обумовлюють результати виховання, освіти та розвитку особистості студентів. Отже, поняття «педагогічна умова», яке має досить варіативне семантичне наповнення, є багатозначним та розуміється як чинник або обставина, що впливає на перебіг і розвиток педагогічних процесів. Відтак, педагогічні умови, які є конструктивними елементами освітнього процесу, сприяють підвищенню його ефективності.

У контексті нашого дослідження педагогічні умови підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти потрактовуємо як монолітний ансамбль зі спеціально створених у межах освітнього процесу об'єктивних заходів, що скерований на мотивацію та цілеспрямовану підготовку здобувачів до подальшої професійної реалізації у позашкільних закладах освіти та який підвищує рівень сформованості компонентів готовності до провадження художньо-педагогічної діяльності в означених інституціях. Убачаємо, що для ефективної та результативної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти необхідно забезпечити у ЗВО комплексну реалізацію чотирьох педагогічних умов, які є взаємозалежними та взаємопов'язаними; зокрема:

– I ПУ – формування у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позитивної мотивації та особистісної потреби до художньо-педагогічної діяльності у позашкільних закладах освіти;

– II ПУ – збагачення змісту освітніх компонент тематикою, скерованою на ґрунтовне розуміння сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання та трудових функцій викладача-позашкільника;

– III ПУ – забезпечення максимального наближення змістового наповнення педагогічної практики до майбутньої професійної діяльності;

– IV ПУ – формування квазіпрофесійної суб'єктної позиції та індивідуального стилю роботи майбутнього викладача-художника.

Представимо змістове наповнення кожної із запропонованих педагогічних умов.

Перша ПУ. Феномен мотивації, який почали досліджувати ще стародавні античні філософи (Аристотель, Демокрит, Платон, Сократ та ін.), трактується українським педагогічним словником як «система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [2, с. 217]. Питання щодо формування у студентів мотивації до подальшої педагогічної діяльності сьогодні репрезентовано у численних науково-педагогічних розвідках; з-поміж яких: роботи І. Андрощука, Т. Волобуєвої, Л. Омельченко, О. Павлової, Н. Сиско, В. Сич та ін.

Вивчення варіативної джерельної бази з проблеми дослідження дало підстави переконатися, що у майбутніх художників-педагогів потрібно формувати позитивну мотивацію до подальшої педагогічної діяльності, яка стане їх внутрішньою потребою, а не примусом, котрий базується на страхах та має негативне емоційне забарвлення. Розуміючи те, що мотиви носять динамічний характер, вони змінюються або зникають з часом, вбачаємо, що саме науково-педагогічним працівникам відводиться провідна роль у формуванні позитивного налаштування та скерування здобувачів на подальшу художньо-педагогічну діяльність. Реалізація першої ПУ відбувається через комплекс заходів; зокрема:

– проведення мотиваційних тренінгів; з-поміж яких: «Я – майбутній викладач-художник», який спрямований на актуалізацію самоідентифікації студентів у подальшій професійній діяльності; тренінг мотивації досягнення успіху у художньо-педагогічній діяльності, який передбачає розвиток мотиваційно-поведінкових установок та корекцію вже наявних щодо означеного вектору роботи; семінар-тренінг «Імідж педагога-художника», метою якого є формування уявлень у здобувачів про культуру педагога-художника і педагогічний імідж, як невід'ємної складової освітянської діяльності;

– організація та проведення рольових ігор, які спрямовані на розв'язання художньо-педагогічних

проблем та здатні допомогти подолати перестороги, пасивність та скептицизм здобувачів щодо професії викладача-художника через залучення їх до практичного пропрацювання змодельованих педагогічних кейсів, які передбачають формування у студентів навичок вчасного реагування на нові ситуації, швидкого прийняття конкретних рішень, оцінювання різних обставин та прогнозування подальших дій;

– проведення тематичних дискусій та бесід на предмет обговорення особистості викладача-позашкільника, метою яких є формування розуміння у свідомості студента «портрету» сучасного педагога.

Реалізація першої педагогічної умови здійснюється через використання активних форм роботи зі студентами, які сприятимуть подоланню їх інертності, унеможливлять формальне ставлення до професії викладача-художника та поверхове опанування спеціальності; зокрема: діалогічно-дискусійні, імітаційні, проєктні та ін.

Друга ПУ. Увіраження цієї умови було обумовлено проведенням аналізом варіативних освітньо-професійних програм ЗВО за якими здійснюється фахова підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, та зробленими висновками про те, що ряд освітніх компонент мають потенційні можливості для цілеспрямованої підготовки здобувачів до подальшої самореалізації у ПЗО, які не використовуються. Реалізація даної умови, яка скерована на формування когнітивного компоненту готовності майбутніх викладачів ОТМ до роботи у ПЗО, відбувається через апгрейдинг змістового наповнення п'яти обов'язкових освітніх компонент; а саме:

– ОК «Методика викладання образотворчого мистецтва» збагачена темами щодо ознайомлення здобувачів із освітніми програмами художнього напрямку, за якими здійснюється навчання вихованців ПЗО України;

– ОК «Психологія» доповнена лекційним матеріалом щодо психологічних портретів різновікових груп вихованців ПЗО, лекційним матеріалом щодо розкриття питання психології міжособистісних стосунків, лекційним матеріалом щодо запобігання та протидії булінгу, мобінгу, ейджизму і будь-яким видам дискримінації;

– ОК «Педагогіка» доповнена темами щодо інклюзивної освіти у ПЗО України художнього напрямку та корекційно-педагогічного супроводу вихованців цих закладів;

– ОК «Правознавство» збагачена темами щодо нормативно-правової бази з питань булінгу та дискримінації, з якою має бути обізнаний викладач-позашкільник для повноцінного виконання трудових функцій на реальному робочому місці. Крім того, доданий теоретичний модуль «Права та обов'язки учасників освітнього процесу ПЗО»

(4 год.), у межах якого студенти ознайомлюються з чинною нормативно-правовою базою з означеного питання; а також семінарське заняття на тему: «Академічна доброчесність та авторські права в образотворчому мистецтві»;

– ОК «Педагогічний рисунок» збагачена завданнями із художньо-педагогічної інтерпретації об'єктів образотворчого мистецтва (творів живопису та графіки) та завданнями на формування художньо-риторичної вправності.

Вбачаємо, що вищеокреслені позиції щодо оновлення змісту освітніх компонент відповідних освітніх програм забезпечать ґрунтовне розуміння студентами сутності позашкільної освіти художнього профілю навчання, та у подальшому уможливають усвідомлене і якісне виконання трудових функцій, покладених на викладача образотворчого мистецтва.

Третя ПУ. Увиразнення цієї педагогічної умови було обумовлено проведенням аналізом змістового наповнення програм практичної підготовки та підсумками зустрічей із варіативними учасниками освітнього процесу, які підтвердили, що, здебільшого, виробнича (педагогічна) практика проходить у загальноосвітніх закладах; натомість, позашкільні заклади освіти задіяні частково. Відтак, значний потенціал для цілеспрямованої й ефективної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва вбачаємо саме у педагогічній практиці, яку доцільно проводити у художніх школах, мистецьких гуртках, студіях і секція образотворчого мистецтва тощо.

Підтвердження важливості проведення практичної підготовки на базах, які у подальшому можуть бути реальними місцями роботи, знаходимо у розвідках учених, які, аналізуючи світовий педагогічний досвід, зазначають, що майбутні вчителі у Великій Британії 50% навчального часу проводять у школах, де мають можливість практикуватися, відшліфовуючи набуті у процесі навчання знання, уміння та навички [5].

Досліджуючи практичну підготовку майбутніх учителів образотворчого мистецтва на художньо-графічних факультетах педагогічних закладів освіти, Т. Ковальчук [6] зазначає, що у процесі квазіпрофесійної діяльності у закладах освіти у студентів формується система професійних умінь та здатність до здійснення педагогічних функцій, методична майстерність; відбувається усвідомлення сутності викладацької роботи у реальних умовах освітньо-виховного процесу; розвиваються індивідуальні творчі здібності; відбувається закріплення та збагачення студента психолого-педагогічними, художньо-методичними знаннями.

Педагогічну практику доцільно проводити на IV році навчання, коли студенти здобули всі фахові едукативні компетентності з нормативних та вибірових освітніх компонент і здатні виконувати весь

цикл трудових функцій, покладених на викладачів цих закладів. Крім того, вбачаємо, що дана практична підготовка може стати поштовхом для обрання першого місця роботи у закладі освіти, де вона відбувається; відтак, квазіпрофесійна діяльність студента органічно перейде у професійну.

Отже, вбачаємо, що переформатування тематичного наповнення педагогічної практики та її скерування на позашкільні заклади освіти художнього профілю навчання, сприятиме формуванню готовності випускників ЗВО до подальшої художньо-педагогічної діяльності у цих закладах.

Четверта ПУ. Підготовка освітянських кадрів у закладах вищої освіти передбачає не лише якісне оволодіння студентами фаховими знаннями, вміннями та навичками, але й вимагає формування цілісної особистості зі своєю квазіпрофесійною суб'єктною позицією, індивідуальним стилем роботи тощо. Підтвердження цієї тези знаходимо у науково-педагогічних доробках. Так, досліджуючи творчу самореалізацію майбутніх учителів образотворчого мистецтва, Л. Янь [7] зазначає, що у процесі їх навчально-професійної діяльності повинно відбуватися формування індивідуального стилю роботи майбутнього художника-педагога, що можливе за умови інтеграції змісту художньої та педагогічної складових освітньої програми.

Досліджуючи становлення професійної суб'єктності майбутнього вчителя науковці А. Боднар та Ю. Журат [1] визначають її як внутрішню якість особи, яка характеризується наявністю власної громадянської позиції, сформованою системою цінностей, норм та принципів, професійно-педагогічної етики, якими особа керується у процесі реалізації своїх функцій. Професійна суб'єктність вчителя, яка є його інтегральною професійно важливою якістю, проявляється у професійному самовизначенні як суб'єкта педагогічної діяльності, здатністю та готовністю до педагогічної діяльності, суб'єктній поведінці та діяльності під час реалізації професійних функцій [1].

Оскільки для майбутнього викладача образотворчого мистецтва його суб'єктність набуває вагомого значення, адже уможливорює не лише подальшу професійну самореалізацію, але й якісне навчання вихованців, убачаємо, що реалізацію четвертої педагогічної умови варто здійснювати через низку заходів, які окреслимо нижче. Для глибшого розуміння студентами змісту поняття «суб'єктність педагога» доцільно організовувати дискусійний клуб «Імідж педагога»; для формування у здобувачів усвідомлення важливості та необхідності систематичного та системного вдосконалення рівня художньо-педагогічної діяльності, а також внутрішньої потреби у самовдосконаленні, необхідно проводити тренінгові заняття «Учитель – вічний учень». Оскільки майбутні викладачі-художники відрізняються від низки

інших професій здатністю до художньо-образного мислення, вбачаємо доречним проведення гри з плямами («Калюжі»), метою якої є словесне представлення і донесення художнього образу до слухачів, та яка сприяє розвитку уявлення, фантазії, здатності висувати гіпотези, оригінальні ідеї тощо. Окремо варто виділити час для івентів, які сприятимуть формуванню у студентів риторичної вправності, та відвести час для розробки путівника для сучасного керівника гуртка образотворчого мистецтва – «Гайд викладача-позашкільника».

Зазначимо, що реалізація представлених педагогічних умов буде ефективною за умови комплексного дотримання принципів (професійної художньо-педагогічної спрямованості, паритетних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, варіативності змісту освіти, систематичності й послідовності, наочності) та підходів (компетентнісний, особистісно орієнтований, системний, аксіологічний, діяльнісно-творчий).

Отже, кожна з запропонованих педагогічних умов скерована на цілеспрямовану та ефективну підготовку майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до подальшої художньо-педагогічної роботи у позашкільних закладах освіти, а результатом їх упровадження має бути сформована готовність до означеної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до роботи в позашкільних закладах освіти є актуальним напрямом педагогічної науки, який потребує цілісного підходу із урахуванням специфіки позашкільного середовища, яке зорієнтоване на розвиток творчого потенціалу підростаючого покоління. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розкритті питання щодо формування індивідуальної освітньої траєкторії студентів, формуванні його здатності до самостійної художньо-педагогічної

діяльності, а також дослідженні питання щодо взаємодії ЗВО та ПЗО, які, за для забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх викладачів образотворчого мистецтва, повинні бути партнерами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боднар А. Я., Журат Ю. В. Психолого-педагогічний аналіз проблеми суб'єкта та суб'єктності в процесі становлення професійної суб'єктності майбутнього вчителя. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2013. Том 149. С. 37–43.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
3. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Дубич Клавдія Василівна. Рівне, 2007. 267 с.
4. Дурманенко О. Л. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. Вип. 7(90). С. 135–138.
5. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / Авшенюк Н. М., Дяченко Л. М., Котун К. В., Марусинець М. М., Огієнко О. І., Сулима О. В., Постригач Н. О. Київ: ДКС «Центр», 2017. 83 с.
6. Ковальчук Т. П. До питання практичної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на художньо-графічних факультетах педагогічних закладах освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр.* Кривий Ріг : КДПУ, 2005. № 10. С. 134–144.
7. Лі Янь. Творча самореалізація майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в навчально-професійній діяльності. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 7. Т.2. 2018. С. 163–166.
8. Пожидаєва О. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 6. С. 133–139.